

ДІАЛОГ ЯК МЕТОД ІНТЕРАКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

такі умови модернізації професійної підготовки вчителя початкових класів у системі вищої педагогічної освіти:

- вивчення та облік позитивного досвіду реформування професійної підготовки вчителя початкових класів у ВНЗ за кордоном як перспектива його творчого використання;
- розробка теоретичних моделей діяльності та особистості вчителя початкових класів нового типу;
- обґрунтування критеріїв особистіснопрофесійного розвитку майбутнього вчителя початкових класів у процесі навчання у ВНЗ;
- розробка моделі забезпечення продуктивного особистіснопрофесійного розвитку майбутнього вчителя початкових класів у ході професійної підготовки;
- виявлення педагогічних умов, які лежать в основі ефективного реформування навчально-виховного процесу;
- мобільність та варіативність вибору студентом рівня професійної кваліфікації, додаткової спеціальності, спеціалізації, яку забезпечить побудова майбутнім учителем індивідуальної освітньої стратегії.

1. Андрощук Г., Андрощук А. Система освіти в ФРН // Рідна школа. – 2000, – №12. – С. 71 – 76.
2. Елманова В.К. Высшее образование за рубежом / Учеб. пособ. – Л., 1989. – 50 с.
3. Єгоров Г.С., Лавриченко Н.М., Мельниченко Б.Ф. Тенденции развития содержания базового образования в странах Запада / Видп. ред. Лавриченко Н.М. – К: Пед. ун-т ім. Б. Гринченко, 2003. – 180 с.
4. Короткова Ю. Особливості професійно-педагогічної підготовки вчителів початкових класів у Греції // Рідна школа. – 2006. – №10. – С. 74 – 77.
5. Лысова Е. Тенденции развития педагогического образования в капиталистических странах // Народное образование. – 1988. – №6. – С. 91 – 93.
6. Лю Сяоянь. Подготовка учителей в Китае // Педагогика. – 1999. – №3. – С. 117 – 120.
7. Проблемы общего образования в странах социализма / Под ред. В.М. Пиварова. – М.: Педагогика, 1989. – 232 с.
8. Проблемы педагогического образования в капиталистических странах / США, Англия, Франция, ФРГ/. Сб. науч. трудов. – М., 1975. – 77 с.
9. Сухорський С. Освіта закордоння. – Львів: Основа, 1995. – 38 с.
10. Хомич Л.О. Система психолого-педагогічної підготовки вчителя початкових класів: Дис... докт. пед. наук: 13.00.04. – К., 1999. – 408 с.

Марина Прокоф'єва, кандидат педагогічних наук

Республіканського вищого навчального закладу
"Кримський гуманітарний університет"
м. Ялта

ДІАЛОГ ЯК МЕТОД ІНТЕРАКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

У статті йдеться про те, що важливою особливістю застосування діалогу в навчально-пізнавальній діяльності є його орієнтованість на інтелектуальний розвиток, на розвиток інтелектуальних умінь студентів.

Постановка проблеми. Матеріально-технічні потреби випереджають сьогодні процеси соціальної й психологічної зрілості людей, їх здатність до ведення діалогу, культури комунікацій, активного самопізнання та самовираження. У зв'язку з цим сьогодні змінюються характер і функції професійної освіти: вона повинна не тільки передати знання, сформувані вміння, але й розвинути здібності до самовизначення, підготувати майбутніх фахівців до самостійних дій, навчити відповідати за себе та свої вчинки. Якісно міняється й характер взаємодії викладача та студентів. Студент стає не тільки об'єктом на-

вчання, скільки суб'єктом цього процесу, а педагог – його організатором. Це підводить до необхідності розгляду змістовних процесів взаємодії, здійснюваних у системі освіти.

Виклад основного матеріалу. Інтерактивне навчання трактується як спосіб пізнання, заснований на активній взаємодії учасників освітнього процесу, і як навчання, у ході якого у студентів формуються навички спільної діяльності. Це процес безпосередньої або опосередкованої дії об'єктів (суб'єктів) один на одного: і педагог, і студент виступають як учасники єдиного освітнього процесу. На відміну від традиційної дидак-

ДІАЛОГ ЯК МЕТОД ІНТЕРАКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

тики (“передачі знань”), навчання з використанням інтерактивного освітнього середовища актуалізує активні (креативні) методи навчання й продуктивну, творчу пошукову діяльність студента. Сам процес навчання, по суті, стає евристичним: перед студентом ставиться якісно нове завдання – не тільки отримувати знання, але й визначати траєкторію свого навчання. Студент має можливість самостійно визначити способи розв’язання проблеми, уточнити інтерактивну стратегію інформаційної взаємодії, представити результат для оцінки або експертизи, проаналізувати отриманий результат. За викладачем залишається ряд функцій, керівника процесом навчання, що впливає на успішне його конструювання: формування бази знань, спрямовання на залучення додаткових знань, контроль правильної інтерпретації знань, виділення й фіксація сфери нерозуміння з подальшим її засвоєнням, уточнення технологій не тільки отримання, але й конструювання знань.

Інтерактивність не є природженою здатністю, її слід спеціально розвивати. Розвитку інтерактивності перешкоджають об’єктивні та суб’єктивні чинники. До останніх належать небажання викладачів перебудовуватися, їх неготовність до партнерських стосунків. Тому потрібне відповідне педагогічне забезпечення – створення спеціальних умов, що стимулюють викладачів до освітнього діалогу зі студентами, що розглядається нами як рівноправна взаємодія учасників педагогічного процесу, у ході якої відбувається обмін навчальною інформацією, поглядами, позиціями, й освоєння соціального досвіду.

Інтерактивне навчання є спеціальною формою організації пізнавальної діяльності, спрямованою на створення комфортних умов, коли студент відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність, що, своєю чергою, робить продуктивним процес навчання. Отже, інтерактивне навчання – це, перш за все, діалогове навчання, у ході якого здійснюється взаємодія суб’єктів освітнього процесу. При інтерактивному навчанні центральне місце займає група людей, які взаємодіючи обговорюють питання, сперечаються й погоджуються між собою, стимулюють і активізують один одного. Присутній при цьому дух змагання, суперництва стимулює інтелектуальну активність студентів. Крім того, спрацьовує психологічний ефект зараження від дій, поведінки, висловленої думки учасників колективної діяльності. Методи інтерактивного навчання ставлять його учасників у ситуацію колективного переживання, осмислення колективної діяльності й дискусій, тобто моделюють соціальне спілкування осіб. Взаємодія в умовах педагогічного процесу залежить від по-

зиції “ведучого” (викладача) і має чітко позначені цілі (розвиток особистості, формування індивідуального досвіду).

Який же сенс вкладають у поняття “інтерактивне навчання” викладачі університету?

З матеріалів фокус-груп, які були проведені на кафедрах Євпаторійського педагогічного факультету, з анкет викладачів стало очевидним, що переважна більшість педагогів вкладають у поняття “інтерактивне навчання” три основні сенси. Викладачі розглядають це поняття як ініціативність студентів в освітньому процесі, яку стимулює педагог (71%); як навчання, побудоване на взаємодії студентів з навчальним середовищем (50%); як діалогова взаємодія викладачів і студентів (47,6%). Неважко помітити, що хоча перші два визначення, поза сумнівом, прямо стосуються інтерактивного навчання, але суть його прихована, в третьому, яке вибрали найменше викладачів.

Викладачі різних кафедр дали такі трактування інтерактивному навчанню. У ході фокус-групи членами кафедри філологічних дисциплін і методик їх викладання визначення інтерактивного навчання було проінтерпретоване як інтенсивна (активна) взаємодія всіх суб’єктів освітнього процесу. Інша частина викладачів акцент зробили на високий рівень мотивації учасників взаємодії. Аналіз анкет також показав, що одностайності у визначенні інтерактивного навчання немає: крім загальноприйнятого трактування цього поняття, інтерактивним навчанням називали й спілкування студентів між собою, і дискусію, і рефлексію діяльності, тобто форми, в яких реалізується інтерактивне навчання, і окремі дії в його процесі.

Приблизно аналогічна картина склалася на кафедрі історії та правознавства, педагоги якої в ході фокус-групи не розділяли сутнісні ознаки (характеристики) інтерактивного навчання й форми та методи його здійснення. Інтерактивним навчанням вони називали як процес взаємодії викладачів і студентів з приводу змісту навчального матеріалу, так і спільне розв’язання навчальної задачі, і організацію самостійної роботи студентів, і встановлення зворотного зв’язку в навчальному процесі, і групові методи навчання. Судячи з анкет, інтерактивне навчання для членів цієї кафедри – ініціативність студентів у освітньому процесі, яку стимулює педагог (71%); діалогова взаємодія викладачів і студентів (57%), і спілкування студентів між собою (57%).

Викладачі кафедри методик початкової та дошкільної освіти продемонстрували також різне розуміння терміна інтерактивне навчання. Ініціативність студентів у освітньому процесі, що сти-

ДІАЛОГ ЯК МЕТОД ІНТЕРАКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

мулюється педагогом, а також діалогова взаємодія викладачів і студентів як варіант відповіді, що прояснює суть інтерактивного навчання, вибрали 68% викладачів. Крім цього, інтерактивним називалося навчання, побудоване на взаємодії студентів з навчальним середовищем (50%), спілкування викладачів і студентів (33%), обмін інформацією (17%).

Схожа ситуація склалася й на кафедрі педагогіки та психології, викладачі якої віднесли до ознак інтерактивного навчання також його форми (організована дискусія), дії (рефлексія) і обмін інформацією.

Проведене дослідження виявило достатньо суперечливу картину. З одного боку, переважна більшість педагогів і студентів факультету розуміють значущість для інформаційного століття уміння не тільки знаходити інформацію, але й обмінюватися нею. Іншими словами, інтерактивне навчання як спосіб обміну інформацією та комунікації між людьми, визнається й викладачами, й студентами як таке, що має важливе значення.

З іншого боку, для багатьох розмитість змісту поняття "інтерактивне навчання" не дає можливості вибудовувати діалог зі студентами як продуктивний, взаємодія всіх суб'єктів освітнього процесу, що мають на меті отримання нового знання або нового способу дії й обміну ними. У цьому випадку змістовна незавершеність при застосуванні інтерактивної техніки зводить до мінімуму освітній ефект і говорити про інтенсивне освітнє середовище навчального заняття не доводиться. Невипадково велике число викладачів не віднесли до найважливіших такий показник нової якості освіти, як уміння вести діалог, шукати й знаходити змістовні компроміси, терпимість до іншої думки, готовність випускників до співпраці.

Таким чином, викладачі факультету часто змішують сутнісні характеристики змісту поняття "інтерактивне навчання" й ті форми, в яких реалізується даний вид навчання, а також окремі дії, що входять до складу даного поняття. На перший погляд, особливої проблеми від такого змішування понять немає, оскільки всі вони стосуються до інтерактивного навчання. Проте така підміна сутнісних ознак формами й окремими складовими може утрудняти дії викладачів, які застосовують те, що вони називають інтерактивним навчанням. Акцентуючи увагу на формах роботи й діях студентів, можна упустити головне – організацію діалогової взаємодії викладачів і студентів.

Проаналізувавши наукову літературу з проблем діалогу в філософському, соціологічному, психо-

логічному, педагогічному аспектах, відзначимо, що великий внесок до розвитку діалогічної концепції внесли М. Бахтін, В. Біблер, Л. Баткін і ін., що розглядають діалог як основу людського взаєморозуміння. Діалог як особливий соціокультурний феномен, як засіб спілкування й відтворення суб'єктів культури представлений у роботах Є. Сайко, І. Яковенко, О. Пилипенко.

У психологічних дослідженнях діалог розглядається як взаємодія позицій, механізм роботи свідомості, особистого зростання (М. Каган, О. Коп'єв, Г. Кучинський, Ю. Лотман, О. Матюшкін).

Безперечно цікавими для нашого дослідження є педагогічні роботи, пов'язані з особистісно орієнтованим діалогом як засобом формування суб'єкт-суб'єктних відносин (Є. Гаспарович), діалоговими технологіями навчання (І. Полушкін), з впливом характеру педагогічної взаємодії викладача й студентів на професійно особистісний розвиток майбутнього вчителя (В. Ллічева), з формуванням конкурентоспроможної особистості в контексті розвитку професійно-комунікативної компетенції студентів (Н. Колетвінова), з розвитком культури людського спілкування як елемента професійної культури викладача вищої школи (В. Соколова), з підготовкою майбутнього педагога до діяльності в полікультурній освітній установі (Л. Ткач) і ін.

Навчальний діалог є особливою формою суб'єкт-суб'єктної взаємодії в навчально-пізнавальній діяльності, що припускає зіткнення поглядів, оцінок, ідей, позицій, активне емоційне спілкування, прагнення до співпраці у розв'язанні навчальних і творчих завдань, які сприяють розвитку творчого мислення, особистих якостей студента в цілому.

У навчальному діалозі суб'єкти діяльності, викладач і студент постають як суб'єктами, що володіють особистим потенціалом, власною культурою, удосконалюються у процесі взаємодії, взаємовпливу. Високий рівень діалогової культури суб'єктів взаємодії сприяє продуктивному, науково-пізнавальному діалогу в навчальній діяльності, що примушує студента активно мислити, витягувати необхідну наукову інформацію з різних джерел, аргументовано доводити свою точку зору.

Важливою особливістю застосування діалогу в навчально-пізнавальній діяльності є його орієнтованість на інтелектуальний розвиток, на розвиток інтелектуальних умінь студентів (О. Алексєєв, П. Гальперін, Л. Громова, В. Дружинін, М. Холодна). Розвиток інтелектуальних умінь (володіння операціями й прийомами мислення, умін-

ДІАЛОГ ЯК МЕТОД ІНТЕРАКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

ня творчо розв'язувати завдання, сформованість різних видів мислення, розвиненість якостей розуму: самостійності, критичності, гнучкості та ін.) у процесі навчання залежатиме від організації викладачем навчально-пізнавальної діяльності, застосування принципів проблемної варіативності в модельованих навчально-пізнавальних ситуаціях, використання діалогічних форм навчання (проблемна лекція, діалог-мікродослідження, бінарна лекція, семінар-діалог, лекції-дискусії, Інтернет-діалог і ін.). Діалогічні форми взаємодії припускають високу пізнавальну й мовну активність студентів на занятті. Діалог у навчально-пізнавальній діяльності забезпечує розвиток комунікативних умінь (володіння мовними й немовними засобами спілкування), що мають першорядне значення у забезпеченні професійних функцій педагога.

Доцільним, таким, що відповідає специфіці формованої якості, нам бачиться використання моделі діалогічного спілкування, розробленої В. Горшковою, М. Лісіною, В. Ляудіс. Дослідники відзначають цільову спрямованість діалогічного спілкування на розвиток емоційно-ціннісних стосунків студентів, на відкриття знань для себе і про себе.

Істотною ознакою діалогічного спілкування, на їх думку, є встановлення в контакт з партнером особливого психологічного клімату, який відрізняється відвертістю, доброзичливістю, взаємною довірою.

Автори розуміють діалогічне спілкування як суб'єкт-суб'єктна партнерська взаємодія, спрямована на узгодження й об'єднання їх зусиль з метою налагодження відносин і досягнення загального результату. Результатом у даному випадку вони вважають сам діалогічний процес, саму діалогічну взаємодію (М. Лісіна, В. Ляудіс). Через діалогічне спілкування, на нашу думку, в повному обсязі реалізуються функції професійно-педагогічної компетентності майбутнього педагога.

На відміну від традиційної (монологічної) побудови навчального заняття, заняття на комунікативній основі (діалог) припускає створення особливого простору навчальної діяльності, в якому учні активно включаються у колективний пошук істини, висловлюють, аргументують свою точку зору, вислуховують і розуміють альтернативну точку зору, шанобливо відстоюють свою позицію в діалозі, ведуть пошук підстав для загальної позиції, формують дійсну точку зору.

Можливі такі прийоми використання діалогу в навчальному процесі.

1. Студент виступає в системі навчальних занять як джерело інформації з проблеми, що вивчається.

Уміння комунікувати розвивається на основі обміну початковою інформацією в різних варіантах: у процесі самостійної роботи з проблеми, що вивчається, висловлюється ряд тез, що і є основою подальшого діалогу; у режимі діалогу обговорюються питання з висловлених тез, що спонукає всіх до взаємодії; доводяться позитивні сторони обговорюваної проблеми; даються конкретні докази правоти своєї точки зору; ясно й чітко висловлюються свої думки.

Реалізація даного прийому сприяє активізації пізнавальної самостійності, підвищується мотивація до навчання, активізується мовна діяльність, у студентів підвищується рівень товариськості, вони оволодівають уміннями сперечатися, управляти розумовою діяльністю.

Позиція студента: активний учасник навчального діалогу. Позиція студента міняється залежно від розвитку дискусії. Він може виступати в ролі лектора, коли робить повідомлення з проблеми, у позиції оглядача (всім пропонується прочитати одне й те ж) робить огляд літератури з проблеми, що вивчається. Як коментатор студент виступає зі своїми думками, користуючись знаннями з проблеми.

Позиція викладача: управляє навчально-пізнавальною діяльністю. Залежно від ситуації позиція може мінятися (консультант, лектор, опонент, спостерігач, активний учасник дискусії).

Робота над проблемою, таким чином, спонукає студентів повернутися до джерела, дочитати, переосмислити зміст, що дає можливість студентів і викладачеві перебувати в єдиному інформаційному просторі.

2. Рефлексія виниклих "психологічних бар'єрів", які заважають індивідуальному спілкуванню студентів.

Назвемо деякі з них: "бар'єри" незбігання настанов, страх аудиторії, відсутність контакту, страх помилок, високий комунікативний контроль і ін. Аналізуючи результати спільної діяльності, можна виокремити "психологічні бар'єри", які гальмують спілкування в даній ситуації.

Позиція педагога: радник, помічник.

3. Самосвідомість у даному полі комунікації.

Усвідомлення себе, своїх особистісних якостей у майбутній професійній діяльності. Студентів необхідно відповісти на декілька питань:

1. У чому розібрався?

2. Що викликало інтерес у процесі спілкування?

3. Що сподобалося?

4. Що відкрив у своїй особистості в процесі взаємодії з іншими?

Через даний прийом встановлюється зворот-

